

Sosiaali- ja terveysministeriö
Kuulemistilaisuus lasten vuoroasumisen vaikutuksista
8.2.2018

Lausunto

Lastensuojelun Keskusliitto (LSKL), Mannerheimin Lastensuojeluliitto (MLL), Väestöliitto ry ja Suomen Vanhempainliitto kiittävät sosiaali- ja terveysministeriötä mahdollisuudesta osallistua lasten vuoroasumista selvittävän työryhmän järjestämään kuulemistilaisuuteen. Kuultavia tahoja on pyydetty lausumaan erityisesti lasten vuoroasumisesta, sen vaikutuksista lasten ja perheiden asemaan palvelu- ja etuusjärjestelmässä, sekä antamaan ratkaisuehdotuksia havaittuihin ongelma-kohtiin.

Lapsenhuoltolain uudistusta koskevassa mietinnössä (OM Mietintöjä ja lausuntoja 47/2017) on ehdotettu säännöksiä, jotka mahdollistaisivat yhtenä laissa tarkoitettuna lapsen asumisjärjestelynä sen, että lapsi asuu vuorotellen molempien vanhempien luona. Vuoroasumisella tarkoitettaisiin lähtökohtaisesti tilanteita, joissa lapsi asuu vähintään 40 prosenttia kalenterivuodesta toisen vanhempansa luona.

Kuten Lastensuojelun Keskusliitto lausunnossaan (1.12.2017) työryhmän mietinnöstä ja ehdotuksesta hallituksen esitykseksi uudistetuksi lapsenhuoltolaiksi totesi, kannattavat järjestöt sitä, että lain tasolla tehdään näkyväksi vuoroasumisjärjestely, jota toteutetaan jo nyt tapaamisoikeutta koskevia säännöksiä soveltaen. Järjestöt korostavat kuitenkin, että perheen **asumisratkaisut tulee perustaa aina lapsen yksilöllisiin tarpeisiin ja lähtökohtana tulee olla lapsen näkökulman huomioiminen ensisijaisena ratkaisuperusteena**. Vuoroasuminen voi monissa tilanteissa olla lapsen kannalta hyvä asia, mutta se ei ole kaikille perheille ja eri-ikäisille lapsille yleispätevä ratkaisu. Vuoroasumisesta päätettäessä on otettava huomioon lapsen ikä ja kehitystaso ja huomioitava, että kaikki lapset eivät kehity ikätasonsa mukaisesti. Lapsen tarve turvallisuuden takaavaan ennakoitavuuteen ja toistuvuuteen tulee ottaa huomioon. Vuoroasumisesta keskusteltaessa ja päätettäessä tulee erityisesti huomioida haasteelliset, mahdollista perheväkivaltaa koskevat tilanteet Istanbulin sopimuksen mukaisesti.

Lainsäädännön mahdollistettava etuuksien ja palveluiden joustava käyttö

Kuten oikeusministeriön mietinnössä todetaan, lapsen virallisen asuinpaikan määräytyminen on perheille merkityksellinen asia, sillä palvelut ja etuudet suoritetaan sen mukaan, kumman vanhemman luona lapsen väestötietojärjestelmän mukainen asuinpaikka on vanhempien asuessa eri osoitteissa. Mikäli lapselle voidaan tulevaisuudessakin lapsenhuoltolaista annetun muutosesityksen mukaisesti kirjata vain yksi virallinen asuinpaikka, siitä huolimatta, että tämä tosiasiallisesti asuu vuorotellen kummankin vanhemman luona, **on palveluita ja etuuksia koskevaa lainsäädäntöä syytä muuttaa siten, että vanhemmilla olisi mahdollisuus sopia joustavasti palveluiden ja etuuksien käytöstä**. Lapsen edun turvaamiseksi myös

konfliktitilanteiden varalle tulee olla selkeät toimintatavat **Järjestöt myös esittävät, että kotikuntalain muutostarpeita suhteessa vuoroasumisen selvitettäisiin.**

Tällä hetkellä kotikuntalain mukaan kotipaikan pohjalta ratkeavat esimerkiksi se, mikä kunta on ensisijaisesti vastuussa henkilölle järjestettävistä terveydenhuolto-, koulutus-, varhaiskasvatus- ja sosiaalipalveluista. Käytännössä mainittuihin palveluihin pääsyssä voi ilmetä ongelmia myös tilanteissa, joissa vanhemmat asuvat samassa kaupungissa, mutta eri alueilla. Koulukyydin järjestämistä koskeneessa korkeimman hallinto-oikeuden ratkaisussa (KHO 2006:10) todettiin, ettei kunnalla ollut perusopetuslain 32 §:n nojalla velvollisuutta myöntää oppilaalle koulumatkaetuutta isänsä luota. Tapauksessa lapsen eronneet vanhemmat asuivat samassa kunnassa eri alueilla, joilla asuvat oppilaat kuuluivat eri lähikoulujen oppilaaksiottoalueisiin. Lapsen väestörekisteriin merkitty asuinpaikka oli äidin luona. KHO:n ratkaisun perustamista erityisesti vanhempien valitsemaan asumisjärjestelyyn on tulkittu oikeuskirjallisuudessa siten, että tuomioistuin tarkasteli oikeutta kouluetuuteen pikemminkin vanhempien kuin oppilaan oikeutena. Erityisen ongelmalliseksi koulukuljetuskäytäntö on muodostunut vammaisten ja erityistä tukea tarvitsevien lasten osalta.

Koulukyytien järjestämisen lisäksi lapsen tosiasiallinen asuminen molempien vanhempien luona tulisi huomioida sovellettaessa lähikouluperiaatetta. Koska lähikoulu valikoituu nyt automaattisesti lapsen väestörekisteriin merkityn osoitteen mukaisesti, voi koulumatka etävanhemman kodin ja lapsen koulun välillä muodostua joissain tilanteissa lapsen näkökulmasta kohtuuttoman pitkäksi. Järjestöt korostavat, että lähikouluperiaatteen soveltamisen ongellisuutta tulisi tarkastella nimenomaan lapsen edun näkökulmasta ja perheille tulisivat tarjota joustavasti mahdollisuuksia valita lapsen arjen toimimisen kannalta sopivin lähikoulu silloin, kun vuoroasumisesta on nimenomaisesti sovittu.

Järjestöt myös painottavat, että lapsen tosiasiallinen asuminen kahdessa osoitteessa on ehdottomasti huomioitava kotiin annettavien ja kodin ulkopuolella toteutettavien kotipalveluiden osalta. Myös oikeus henkilökohtaiseen avustajaan tai muuhun henkilökohtaiseen apuun, terapiapalveluihin sekä näihin palveluihin liittyvät kuljetuspalvelut on turvattava lapsen kummassakin kodissa. Myös palveluihin liittyvä palvelutarpeen arviointi, palvelu- ja hoitosuunnitelmat ja tiedonsaantioikeudet tulee järjestää lapsen huoltajuus ja vuoroasumistilanne huomioon ottaen.

Sosiaaliturvaetuuksien näkökulmasta on ongelmallista, ettei lapsilisää ole mahdollista jakaa vanhempien kesken, vaan se maksetaan aina toiselle vanhemmalle. Vanhempien on kerrottu päätyneen soveltamaan vapaamuotoisia ratkaisumalleja tilanteen ratkaisemiseksi: Osa on päätenyt siihen, että toinen vanhempi saa koko lapsilisän käyttöönsä tuloerojen vuoksi, jolloin lapsilisä toteuttaa elatusavun roolia elatusvastuun jakautumisen tasoittajana. Osa on taas ratkaissut tilanteen siten, että lapsilisänsaaja huolehtii lapsilisän määrällä joistakin yhdessä sovitusta kuluista, kuten vaatteista. Joissain tapauksissa vanhemmat ovat päätyneet jakamaan lapsilisän siirtämällä puolet toisen vanhemman tilille tai yhdessä perustetulle lapsen

tilille, johon molemmilla vanhemmilla on käyttöoikeus.¹ Vaikka vanhemmat kykenevät päättämään lapsilisän jakamisesta ja käytöstä ollessaan sovinnossa, voi tilanne muuttua konfliktitilanteessa vaikeammaksi, kun vain toiselle voidaan vahvistaa oikeus lapsilisään.

Lapsilisän jakamattomuutta koskevan ongelmallisuuden ohella on tuotu esille, etteivät oikeusministeriön laatimat nykyiset elatusapuohjeet sovellu sellaisenaan tilanteisiin, joissa lapsi asuu yhtä paljon tai lähes yhtä paljon molempien vanhempiensa luona². Oikeusministeriön ohjeiden mukaan luonapitovähennys, joka vähennetään etävanhemmalle laskettavasta elatusavun osuudesta, on tarkoitettu korvaamaan vain lapsen oleskelusta välittömästi aiheutuvia kuluja, kuten ruokakuluja. Sen sijaan esimerkiksi asumiseen liittyvät kuluja ei ole tarkoitettu korvattavaksi luonapitovähennyksenä. OM:n ohjeessa asumiskustannukset huomioidaan elatusapulaskelmassa erityisinä kustannuksina ja ne otetaan huomioon vain lähivanhemman osalta. Koska käytännössä etävanhempi joutuu vuoroasumisjärjestelyissä usein vastaamaan muistakin kuin välttämättömistä elinkustannuksista, ja etävanhemman tulee vuoroasumistilanteissa järjestää asuinolonsa sellaiseksi, että lapsi voi asua myös hänen luonaan, yhtyvät järjestöt esille tuotuun näkemykseen siitä, että oikeusministeriön ohjeita tulisi uudistaa siten, että niissä huomioidaan myös vuoroasumisjärjestelyt. Vuoroasumistilanteet/lapsen tosiasiallinen asuminen molempien vanhempiensa luona tulisi huomioida lisäksi elatustukea, asumistukea sekä toimeentulotukea koskevassa sääntelyssä.

Tässä yhteydessä järjestöt myös huomauttavat, että vaikka vanhemmat voivat sopia vapaasti vastuun jakautumisesta heidän keskinäisessä suhteessa, heillä ei ole erotilanteessa mahdollista taata samankaltaista asemaa asumisen ja tapaamisen kautta, vaan toinen vanhemmista täytyy luokitella asumisen kirjaamisen kautta lähivanhemmaksi ja toinen tapaaja-/etävanhemmaksi. Tällaisten käsitteiden käyttö tuntuu erikoiselta erityisesti tilanteissa, joissa lapsi viettää yhtä paljon tai lähes yhtä paljon ajastaan molempien vanhempiensa luona. Järjestöt esittävätkin lähi- ja etävanhemman käsitteiden käytöstä luopumista.

Kokonaisvaltainen tarkastelu on tärkeää, jotta pystytään luomaan parhaat mahdolliset takeet vuoroasumisjärjestelyn onnistumiselle

Kun lainsäädännön tasolla on päätetty vahvistaa järjestely, jossa lapsi viettää tosiasiallisesti yhtä paljon tai lähes yhtä paljon aikaa molempien vanhempiensa luona vanhempien asuessa eri osoitteissa, on ehdottoman tärkeää, että myös selvitetään kokonaisvaltaisesti, millä keinoin vanhempien eron jälkeistä yhteistyötä ja vuoroasumisjärjestelyä voidaan tukea valtiojohtoisesti. Tässä mielessä **järjestöt pitävät tärkeänä, että työryhmä huomioi työssään lainsäädännöllisten muutostarpeiden ohella tarpeen kehittää**

¹ Ks. Laura Sarasoja & Kati Rantala (2015): Ero lapsiperheessä: Elatus, sopiminen ja vuoroasuminen. Kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutti.

² Ks. esim. Laura Sarasoja & Kati Rantala (2015). Myös MLL:n johtava asiantuntija Esa Iivonen ja Turun yliopiston sosiaalitieteiden laitoksen akatemiatutkija Mia Hakovirta ovat ottaneet eri medioissa kantaa elatusapuohjeiden uudistamistarpeeseen.

eroauttamisen palveluiden toimivuutta ja saatavuutta³. Monissa vuoroasumista koskevissa tutkimuksissa on todettu, että keskeisin edellytys vuoroasumisen onnistumiselle on vanhempien toimiva yhteistyö. Vanhemmilla tuleekin olla tarvittaessa mahdollisuus saada tukea eron jälkeisen yhteisvanhemmuuden järjestämisessä.

Vuoroasuminen on lapselle vaativa ratkaisu. Asuinpaikan toistuva vaihtaminen edellyttää monia käytännön järjestelyjä, hyvää suunnittelua ja asumisjaksojen aikana tapahtuvien asioiden hahmottamista etukäteen. Vanhempien voi olla kuitenkin vaikea arvioida etukäteen, mitä vuoroasumiskeskustelu juuri heidän perheensä arkielämässä merkitsisi ja he voivat tarvita tähän ammattilasten tukea. Järjestäjien mielestä vanhemmille on kerrottava selkeästi ennen vuoroasumista koskevan sopimuksen vahvistamista, mitä vaikutuksia kotikuntalain mukaisella asuinpaikkamerkinnällä on niin varhaiskasvatukseen ja koulun kuin sosiaali- ja terveystieteiden määrätymiseen sekä erilaisten tukien muodostumiseen.

Käräjäoikeuden tuomarina työskentelevän Anna-Kaisa Aaltosen mukaan käytännössä on toisinaan ilmennyt, etteivät vanhemmat ole sopimusta tehdessään juuri lainkaan miettineet, mitä vuoroasuminen heidän tilanteessaan merkitsisi. Vuoroasumisesta esitettävän vaatimuksen ponttimena on yllättävän usein ystävä- ja tuttavapiirin antama informaatio tai esimerkki. Osa vanhemmista on ollut myös epä tietoisia siitä, mitä vuoroasumisella oikeasti tarkoitetaan ja mitä vaikutuksia sillä on vanhempien vastuisiin. Vuoroasumista koskevien vaatimusten taustalla on Aaltosen mukaan usein myös ajatus vanhempien välisen tasa-arvon toteuttamisesta. Tämä näkyy oikeudenkäynneissä siten, että vuoroasumista perustellaan avoimesti vanhempien välisellä tasapuolisuudella ja lapsen aika saatetaan vaatia jaettavaksi minuutin tarkkuudella tasan vanhempien välillä.⁴

Lastensuojelun Keskusliitto, Mannerheimin Lastensuojeluliitto, Väestöliitto ja Suomen Vanhempainliitto pitävät tärkeänä, että vanhemmille suunnatuissa eropalveluissa ohjataan vanhempia katsomaan tilannetta lapsen näkökulmasta silloinkin, kun vanhemmat olisivat keskenään yksimielisiä lapsen asumisen ja tapaamisten järjestämisestä. Järjestöt korostavat, että lapsen edun tulee olla ensisijalla kaikessa lapsia koskevissa toimitissa.

³ Tällä hetkellä eroauttamisen palveluiden tarjonta, laajuus ja järjestämistapa vaihtelevat eri puolilla maata. Joillakin paikkakunnilla eroauttamisen palvelutarjonta on laajaa, kun taas toisaalla näiden palveluiden tarjonta on rajoittanut lakisääteisiin palveluihin. Nopean avun toimipisteitä ja kriisipalvelua on saatavilla vain vähän. Lisäksi alueen sisälläkin palvelut voivat olla hajallaan. Lisäksi eroperheet eivät ole usein tietoisia saatavilla olevista palveluista ja niiden työtavoista (Erotilanteen palveluilla kohti sovinnollisuutta. Suunnitelma kansallisen ja maakunnallisen toimeenpanon tueksi. Projektisuunnitelma.)

⁴ Edilex Uutiset 9.2.2010.

Perheen asumisratkaisut ovat mitä suurimmissa määrin toimia, joilla on vaikutusta lapsen jokapäiväiseen elämään. Asumisjärjestelyiden tuleekin lähteä aina kyseessä olevan *oikeuksien* tarkastelusta. Muiden seikkojen ohella **huomiota on kiinnitettävä YK:n lapsen oikeuksien yleissopimuksessa turvattuun oikeuteen nauttia levosta ja vapaa-ajasta.**⁵ Vaikka hyvin yksityiskohtaisten sopimusten saatetaan ajatella estävän erimielisyyksien syntymistä vanhempien välillä tulevaisuudessa, on huolehdittava siitä, ettei järjestely rajoita lapsen arkea ja tämän mahdollisuuksia päättää ikänsä ja kehitystasonsa mukaisesti, miten viettää vapaa-aikaansa. **Keskeistä on myös selvittää lapsen omat näkemykset ja kokemukset** vuoroasumista pohdittaessa ja sitä toteutettaessa. Järjestöt muistuttavat, ettei päätöksen voida katsoa olevan lapsen edun mukainen, mikäli tämän näkemyksiä ei ole selvitetty ja otettu asianmukaisesti huomioon tämän iän ja kehitystason mukaisesti.

Kuntien käytännöt ja asenteet huomioitava vuoroasumisessa

Vuoroasumiseen liittyy lainsäädännöllisiä haasteita, mutta lisäksi vuoroasumiseen päätyneet perheet kohtaavat kuntien käytännöistä ja asenteista johtuviin haasteisiin. Erityisesti varhaiskasvatuksen ja koulun pitäisi pystyä aiempaa paremmin huomioimaan lapset ja perheet, joissa toteutetaan vuoroasumista. Vuoroasumistilanteissa lapsille ja nuorille jää usein liian suuri vastuu viestinnästä kodin ja koulun sekä kahden kodin välillä. Varhaiskasvatuksessa ja koulussa käytetään onneksi yhä enemmän viestintään sähköisiä välineitä, mikä mahdollistaa esteettömän tiedonkulun molempiin perheisiin. Kuntien on pystyttävä takaamaan, että eroperheissä molemmilla vanhemmilla on pääsy sähköisiin järjestelmiin. Sähköisistä järjestelmistä on tiedotettava molemmille vanhemmille lapsen aloittaessa varhaiskasvatuksen / koulun tai vaihtaessa varhaiskasvatus- / koulupaikkaa. Tällä hetkellä joissakin kunnissa toinen vanhemmista joutuu erikseen anomaan esim. Wilma-tunnusta. Mikäli sähköisiä järjestelmiä ei ole käytössä, on päiväkodin/koulun huolehdittava siitä, että paperilla kulkevat viestit on mahdollista toimittaa molempiin koteihin.

Varhaiskasvatuksessa ja koulussa käydään vanhempien kanssa arviointi- ja kehityskeskusteluja. Nämä keskustelut käydään pääsääntöisesti yhdessä molempien vanhempien kanssa. Aina tämä ei kuitenkaan onnistu. Varhaiskasvatuksen/koulun on järjestöjen mielestä luotava joustavat käytännöt myös siihen, miten keskustelut järjestetään, mikäli vanhemmat eivät pysty käymään yhteistä keskustelua. Varhaiskasvatuksen ja koulun ammattilaiset tarvitsevat myös valmiuksia kohdata ja ottaa puheeksi vanhempien kanssa, mikäli erotilanteella ja/tai vuoroasumisella on negatiivisia vaikutuksia lapsen koulunkäyntiin.

Järjestöt korostavat, että sekä lainsäädännön että kuntien käytänteiden tulee taipua lapsi- ja perhelähtöisesti todellisiin arjen tilanteisiin, joissa lapset elävät.

⁵ YK:n lapsen oikeuksien yleissopimuksen 31 artiklan mukaisesti sopimusvaltiot tunnustavat lapsen oikeuden lepoon ja vapaa-aikaan, hänen ikänsä mukaiseen leikkimiseen ja virkistystoimintaan sekä vapaaseen osallistumiseen kulttuurielämään ja taiteisiin. Lapsen oikeuksien komitean mukaan vapaa-aika on pitkälti harkinnanvaraista aikaa, jonka lapsi voi käyttää haluamallaan tavalla.